ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक ११६ वा ❑ मंगळवार दि.१७ जून २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

अमेरिकेत भारतीय विद्यार्थ्यांशी अमानुष वागणूक

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

मानव अधिकाराच्या गोष्टी करणाऱ्या अमेरिकेत भारतीय विद्यार्थ्यांसोबत अमानुष व्यवहार केला जात आहे.अमेरिकेत भारतीय विद्यार्थ्यांना गुन्हेगारांसारखे वागवले जात आहे.

सोशल मीडियावर एक व्हिडिओ व्हायरल होत आहे. ज्यामध्ये अमेरिकेतील नेवार्क विमानतळावर एका भारतीय विद्यार्थ्याला अधिकाऱ्यांकडून क्रूर वागणूक दिली जात आहे. व्हिडिओमध्ये विद्यार्थ्याला हातकडी घालून जमिनीवर कसे फेकण्यात आले आहे हे दाखवण्यात आले आहे. इतकेच नाही तर गुडघ्यांनी पाठ दाबून विद्यार्थ्याला जबरदस्तीने थांबवण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. त्याचबरोबर हा व्हिडिओ सोशल मीडियावर व्हायरल होताच भारतीयांमध्ये प्रचंड संताप दिसून येत आहे. हजारो वापरकर्त्यांनी या व्हिडिओवर कमेंट करत भारत सरकारला या बाबींकडे लक्ष देण्याचे आवाहन केले आहे.

त्याचवेळी, भारतीय-अमेरिकन आरोग्य तंत्रज्ञान उद्योजक कुणाल जैन यांनी विद्यार्थ्यासोबतच्या या गैरवर्तनाचा व्हिडिओ सोशल मीडियावर शेअर केला आहे. या घटनेला मानवी शोकांतिका म्हणत कुणाल जैन यांनी भारतीय दूतावासाला या प्रकरणात हस्तक्षेप करण्याचे आवाहन केले आहे. हा व्हिडिओ शेअर करताना कुणाल जैन यांनी लिहिले आहे की, काल रात्री नेवार्क विमानतळावर मी एका तरुण भारतीय विद्यार्थ्याला हद्दपार होताना पाहिले. हातकड्यांमध्ये बांधलेल्या रडणाऱ्या विद्यार्थ्याला गुन्हेगारासारखे वागवले जात होते. तो त्याची स्वप्ने पूर्ण करण्यासाठी आणि कोणालाही इजा पोहोचवू नये म्हणून अमेरिकेत आला होता. एक अनिवासी भारतीय म्हणून, मी काहीही करू शकलो नाही याचा मला खूप पश्चात्ताप झाला. मला असहाय्य आणि दुःखी वाटले. ही मानवी शोकांतिकेपेक्षा कमी नाही.

जैन म्हणाले, विद्यार्थी हरियाणवीत बोलत होता. ज्यावर अधिकारी म्हणत होते की त्यांना हिंदी समजत नाही. अशा परिस्थितीत मी पोलिस अधिकाऱ्याला विचारले की ते भाषा समजण्यास मदत करू शकतात का? पण अधिकाऱ्यांनी त्याला तसे करण्याची परवानगी दिली नाही. कुणाल पुढे म्हणाला की असे नाही की विद्यार्थ्याला इंग्रजी येत नाही. पण त्यावेळी तो विद्यार्थी हिंदी बोलत असल्याने इतका नाराज होता. त्याचा व्हिसा नाकारण्याचे हेच एकमेव कारण होते.

अलीकडेच अमेरिकेतील एका प्रमुख विमानतळावर ही घटना घडली, जिथे कोणत्याही ठोस कारणाशिवाय एका भारतीय विद्यार्थ्याला गुन्हेगारासारखे वागवले गेले. सोशल मीडियावर व्हायरल होणाऱ्या व्हिडिओ आणि छायाचित्रांमध्ये, विद्यार्थ्याला हातकड्या आणि बेड्या बांधलेले दिसले, ज्यामुळे संपूर्ण देश हादरला.

भारतीय विद्यार्थ्यावरील या अमानुष वागणुकीवरून देशात संताप व्यक्त होत असताना, अमेरिकन दूतावासाने भारतात राहणाऱ्या भारतीयांना कडक इशारा दिला आहे. अमेरिकन दूतावासाने म्हटले आहे की वॉशिंग्टन व्हिसाचा गैरवापर किंवा देशात बेकायदेशीर प्रवेश अजिबात सहन करणार नाही. त्यात म्हटले आहे की अमेरिका आपल्या देशात कायदेशीर प्रवाशांचे स्वागत करत आहे. तथापि, अमेरिकेत येण्याचा कोणताही अधिकार नाही. आम्ही बेकायदेशीर प्रवेश, व्हिसाचा गैरवापर किंवा अमेरिकन कायद्याचे उल्लंघन सहन करू शकत नाही आणि करणार नाही.

अलिकडच्या काही महिन्यांत, अमेरिकन विमानतळांवरून भारतीय विद्यार्थी आणि प्रवाशांना परत पाठवल्याची अनेक प्रकरणे समोर आली आहेत, विशेषत: जेव्हा विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या प्रवासाचा उद्देश किंवा कागदपत्रे स्पष्टपणे स्पष्ट केली नाहीत.

अशा प्रकरणांची संख्या चिंताजनकपणे वाढत आहे आणि दररोज अशा प्रकारे तीन ते चार भारतीय प्रवाशांना हद्दपार केले जात आहे.व्हिडिओमध्ये दिसणारे अधिकारी पोर्ट अथॉरिटी पोलिस विभाग (पीएपीडी) शी संबंधित होते. पीएपीडी न्यू यॉर्क आणि न्यू जर्सी प्रदेशातील विमानतळ, रेल्वे नेटवर्क आणि वर्ल्ड ट्रेड सेंटर सारख्या महत्त्वाच्या ठिकाणांची सुरक्षा हाताळते. ही एजन्सी अमेरिकेतील सर्वात मोठ्या ट्रान्झिट पोलिस दलांपैकी एक मानली जाते.

भारतीय दूतावासाने चिंता व्यक्त केली

प्रकरण उघडकीस आल्यानंतर, भारतीय दूतावासाने म्हटले आहे की ते घटनेची माहिती गोळा करत आहेत आणि विद्यार्थ्यांच्या हक्कांचे रक्षण करण्यासाठी आवश्यक पावले उचलली जातील. दूतावासाने असेही म्हटले आहे की भारतीय प्रवाशांनी अमेरिकेत प्रवास करण्यापूर्वी व्हिसा आणि इमिग्रेशन प्रक्रियेसाठी पूर्णपणे तयार राहावे जेणेकरून असा कोणताही अप्रिय अनुभव टाळता येईल.

९९ व्या अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाच्या स्वागताध्यक्षपदी शिवेंद्रसिंह राजे भोसले, साहित्य महामंडळाची घोषणा

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

सातारा– साताऱ्यात ३२ वर्षानंतर अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन होणार आहे. राजधानी साताऱ्यात होणाऱ्या या ९९ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या स्वागताध्यक्ष पदी सार्वजनिक बांधकाम मंत्री शिवेंद्रसिंहराजे भोसले यांची एकमताने निवड करण्यात आल्याची माहिती अखिल भारतीय मराठी साहित्य महामंडळाचे कोषाध्यक्ष विनोद कुलकर्णी यांनी दिली.

सातारा मध्ये मसाप, शाहूपुरी शाखा, मावळा फौंडेशन या संस्थांनी मागणी केल्यानुसार साताऱ्यात हे ९९ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन होणार आहे. या दोन्ही संस्थांची संयुक्त बैठक नुकतीच झाली. या बैठकीच्या अध्यक्षस्थानी अखिल भारतीय मराठी साहित्य महामंडळाचे कोषाध्यक्ष विनोद कुलकर्णी होते. यावेळी ज्येष्ठ साहित्यिक, विचारवंत किशोर बेडकिहाळ यांनी मंत्री श्रीमंत छत्रपती शिवेंद्रसिंहराजे यांचे नाव सुचवले. त्याला साहित्यिक डॉ. राजेंद्र माने, साहित्यिक डॉ. उमेश करंबेळकर यांनी अनुमोदन दिले. यावेळी उपस्थित असलेल्या दोन्ही संस्थांच्या सर्व कार्यकारिणी सदस्यांनी शिवेंद्रसिंहराजे यांची एकमताने ९९ व्या अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाच्या स्वागताध्यक्ष पदी निवड केली.

या बैठकीस मसाप शाहूपुरी शाखेचे अध्यक्ष नंदकुमार सावंत, कार्याध्यक्ष ॲड. चंद्रकांत बेबले, उपाध्यक्ष विक्रम पाटील, प्रमुख कार्यवाह अजित साळुंखे, कार्यवाह संजय माने, कोषाध्यक्ष सचिन सावंत, सदस्य वजीर नदाफ, आर.डी. पाटील, अमर बेंद्रे, सौ. ज्योती कुलकर्णी, सौ. अश्विनी जठार, अनिल जठार, तुषार महामूलकर उपस्थित होते.

शिवेंद्रसिंहराजे भोसले यांनी मसाप, शाहूपुरी शाखेच्या स्थापनेपासून तसेच शहर, जिल्हयातील साहित्य चळवळीला नेहमीच सक्रिय पाठिंबा दिला आहे. मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळावा यासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना एक लाख पत्रे लिहिण्याच्या मोहिमेचा शुभारंभही भोसले यांच्या हस्ते झाला होता. मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळावा यासाठी दिल्लीत जाऊन आंदोलन करणारे ते एकमेव लोकप्रतिनिधी आहेत. मसाप शाहूपुरी शाखेने आयोजित केलेल्या विभागीय साहित्य संमेलन, युवा साहित्य नाट्य संमेलन यशस्वी करण्यात त्यांनी मोलाची भूमिका बजावली. साताऱ्यात अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन व्हावे यासाठी त्यांनी सलग १२ वर्षे मसाप, शाहूपुरी शाखेच्या प्रस्तावाला पाठिंब्याचे पत्र देऊन त्याचा पाठपुरावाही केला होता. त्यांच्या या सर्व कार्याची, मराठी भाषेविषयी असलेली प्रेमाची दखल घेऊन त्यांची ९९ व्या संमेलनाच्या स्वागताध्यक्षपदी निवड करण्यात आल्याची माहितीही कुलकर्णी यांनी दिली,

साताऱ्यात यापूर्वी ६६ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन १९९३ साली झाले होते. या संमेलनाच्या स्वागताध्यक्ष म्हणून दिवंगत अभयसिंहराजे भोसले यांनी काम पाहिले होते. स्व. अभयसिंहराजेंनंतर त्यांच्या मुलाला शिवेंद्रसिंहराजे भोसले यांना स्वागताध्यक्ष पदी काम करण्याची संधी मिळाली आहे. साहित्य संमेलनाच्या ९९ व्या वर्षाच्या इतिहासामध्ये वडील आणि मुलगा दोघेही स्वागताध्यक्ष होण्याची ही दुर्मिळ घटना आहे. साहित्य क्षेत्रातील हा दुग्धशर्करा योग पुन्हा सहज जुळून येईल असे वाटत नाही त्यामुळे सातारा जिल्ह्यात प्रचंड आनंदाचे वातावरण आहे.

सूक्ष्म सिंचन हा कृषी क्षेत्रातील आणखी एक नवीन प्रयोग

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

२०१४ मध्ये, भारत सरकारने शेतकऱ्यांना सतत आणि सतत २४/७ मार्गदर्शन करण्यासाठी किसान टीव्ही चॅनेल सुरू केले. अचूक शेती आणि भौगोलिक माहिती प्रणाली () आधारित माती मॅपिंगमुळे शेतकऱ्यांना खते आणि पाणी यासारख्या इनपुटचा वापर अधिक चांगल्या प्रकारे करता आला आहे. किसान सुविधा आणि ॲग्रीमार्केट सारख्या मोबाइल ॲप्स आणि प्लॅटफॉर्मच्या वापरामुळे हवामान अंदाज, बाजारभाव आणि तज्ञांच्या सल्ल्याची उपलब्धता सुधारली आहे, ज्यामुळे शेतकऱ्यांना डेटा-चालित निर्णय घेण्यास सक्षम बनवले आहे.

१९ ही प्रगती असूनही, अवलंब असमान राहिला आहे. प्रगतीशील राज्यांमधील मोठ्या शेतांनी यांत्रिकीकरण आणि आधुनिक पद्धती स्वीकारल्या आहेत, परंतु पावसावर अवलंबून असलेल्या प्रदेशातील लहान शेतकरी अजूनही पारंपारिक साधनांवर अवलंबून आहेत. २०२१ च्या कृषी जनगणनेनुसार, ८५% पेक्षा जास्त भारतीय शेतकरी लहान आणि सीमांत आहेत, ज्यांच्याकडे दोन हेक्टरपेक्षा कमी जमीन आहे, ज्यामुळे तंत्रज्ञानात गुंतवणूक करण्याची त्यांची क्षमता मर्यादित आहे.

या असमानतेवर मात करण्यासाठी, भारत सरकारने गेल्या दोन दशकांत उत्पादकता सुधारण्यासाठी, किंमत आधार सुनिश्चित करण्यासाठी आणि शाश्वत पद्धतींना प्रोत्साहन देण्यासाठी अनेक धोरणात्मक उपाययोजना सुरू केल्या आहेत. सूक्ष्म सिंचन हा कृषी क्षेत्रातील आणखी एक नवीन प्रयोग आहे. २०१५ मध्ये सुरू करण्यात आलेल्या प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना सारख्या प्रमुख योजनांचा उद्देश सिंचनाचा विस्तार करणे आणि पाण्याच्या वापराची कार्यक्षमता सुधारणे हा होता. त्याचप्रमाणे २०१६ मध्ये सुरू करण्यात आलेल्या प्रधानमंत्री फसल विमा योजना नैसर्गिक आपत्ती, कीटकांचे हल्ले आणि किमतीतील चढउतारांविरुद्ध व्यापक पीक विमा प्रदान करते २० शेतकऱ्यांच्या हितांना पाठिंबा देण्यासाठी पीक विमा हे आणखी एक उल्लेखनीय यश आहे.

२०१५ मध्ये सुरू झालेली मृदा आरोग्य कार्ड योजना ही संतुलित पोषक व्यवस्थापनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी आणखी एक प्रमुख उपक्रम आहे. २०२१ पर्यंत, २२ कोटींहून अधिक कार्ड वितरित करण्यात आले होते, जे शेतकऱ्यांना खतांच्या चांगल्या वापराबद्दल मार्गदर्शन करतात. अशा धोरणांमधून लवचिकता वाढवण्याचा आणि उत्पादन खर्च कमी करण्याचा एक पद्धतशीर प्रयत्न दिसून येतो. याव्यतिरिक्त, इलेक्ट्रॉनिक राष्ट्रीय कृषी बाजार च्या अंमलबजावणीचे उद्दिष्ट भौतिक मंडई (बाजारपेठा) एकाच डिजिटल प्लॅटफॉर्ममध्ये एकत्रित करणे, चांगल्या किंमती शोधणे आणि मध्यस्थांची भूमिका कमी करणे आहे. तथापि, कमकुवत पायाभूत सुविधा, डिजिटल निरक्षरता आणि राज्यांमध्ये विसंगत अंमलबजावणी यासह आव्हाने कायम आहेत.

भारतीय शेतीमध्ये अलिकडच्या काळात सेंद्रिय शेती आणि हवामान-लवचिक शेतीमध्ये वाढती आवड दिसून येत आहे. मातीची घटती सुपीकता,

कीटकनाशकांचा अतिवापर आणि अनियमित हवामान पद्धतींचा सामना करत, अनेक भारतीय शेतकरी अधिक शाश्वत शेती पद्धतींकडे वळत आहेत. सिक्कीम सारख्या राज्यांनी अधिकृतपणे स्वतःला पूर्णपणे सेंद्रिय म्हणून घोषित केले आहे आणि महाराष्ट्र, मध्य प्रदेश आणि आंध्र प्रदेशातील प्रदेश झिरो बजेट नॅचरल फार्मिंगचा प्रयोग करत आहेत.

सेंद्रिय शेती हा भारतातील एक क्रांतिकारी प्रयोग आहे. २००१ मध्ये सुरू झालेल्या राष्ट्रीय सेंद्रिय उत्पादन कार्यक्रमाने () सेंद्रिय प्रमाणनाचे प्रमाणीकरण करण्यास आणि निर्यात वाढविण्यास मदत केली आहे. २०२२ पर्यंत, भारत ४ दशलक्ष हेक्टरपेक्षा जास्त क्षेत्रावर सेंद्रिय लागवड केली आहे, ज्यामुळे तो जागतिक स्तरावर सर्वात मोठ्या सेंद्रिय उत्पादकांपैकी एक बनला आहे.

२१ या उत्पादनांना जगभरात मागणी आहे. आंतरपीक, कृषी वनीकरण, एकात्मिक कीटक व्यवस्थापन आणि कार्यक्षम पाण्याचा वापर यासारख्या हवामान-स्मार्ट पद्धतींना गती मिळत आहे. विशेषतः, भारतीय कृषी संशोधन परिषदेने द्वारे हवामान-प्रतिरोधक कृषी कार्यक्रमात हवामान-संवेदनशील जिल्ह्यांमध्ये अनुकूल संशोधन आणि तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकांना पाठिंबा दिला आहे.

शिवाय, सरकारने किसान ऊर्जा सुरक्षा योजनेद्वारे सौरऊर्जेवर चालणाऱ्या सिंचन पंपांना प्रोत्साहन दिले आहे. उत्थान महाभियान (कुसुम) योजना, जी जीवाश्म इंधनांवरील अवलंबित्व कमी करते आणि शेतीचा कार्बन फूटप्रिंट कमी करते. भारतीय शेतीतील संरचनात्मक बदल पीक विविधता आणि निर्यात रचनेत देखील दिसून येतात. अन्नधान्यांपासून व्यावसायिक आणि बागायती पिकांकडे हळूहळू बदल होत आहे. २०१० ते २०२२ दरम्यान, डाळी, फळे आणि भाज्यांच्या क्षेत्रात लक्षणीय वाढ झाली आहे, ज्याचे मुख्य कारण वाढत्या देशांतर्गत मागणी आणि निर्यात क्षमतेमुळे आहे.

भारत तांदूळ, मसाले आणि सागरी उत्पादनांचा सर्वात मोठा निर्यातदार बनला आहे. कृषी निर्यात धोरण २०१८ चे उद्दिष्ट निर्यात संधी वाढवून, गुणवत्ता अनुपालन सुनिश्चित करून आणि मूल्यवर्धित कृषी उत्पादनांना प्रोत्साहन देऊन शेतकऱ्यांचे उत्पन्न दुप्पट करणे आहे.

तरीही, पंजाब आणि महाराष्ट्रातील भात आणि ऊस लागवडीसारख्या काही प्रदेशांमध्ये एकल-पीक घेण्याची प्रवृत्ती भूजल कमी करत आहे आणि मातीचे आरोग्य खराब करत आहे. आर्थिक परतावा आणि पर्यावरणीय शाश्वतता संतुलित करणारी धोरणे आवश्यक आहेत.

२२. शेतकऱ्यांचे लक्ष नगदी पिकांपासून डाळी आणि तेलबिया उत्पादनाकडे वळविण्यासाठी सरकारने काही फायदेशीर योजना विकसित केल्या पाहिजेत .

भारतातील ग्रामीण विकास

शेती आणि ग्रामीण विकास एकमेकांना हाताशी धरून आणि समांतरपणे चालतात. २०२५ पर्यंत देशाच्या जवळजवळ ६५% लोकसंख्येचे वास्तव्य ग्रामीण भागात असल्याने, ग्रामीण विकास हा भारताच्या एकूण आर्थिक प्रगतीचा एक महत्त्वाचा घटक आहे. ऐतिहासिकदृष्ट्या, भारताच्या विकास धोरणात ग्रामीण गरिबी दूर करणे, पायाभूत सुविधा वाढवणे आणि समावेशक विकास सुनिश्चित करणे यावर लक्षणीय भर देण्यात आला आहे. गेल्या काही दशकांमध्ये, ग्रामीण विकास कल्याणकारी दृष्टिकोनातून आर्थिक सक्षमीकरण, सामाजिक समता, पर्यावरणीय शाश्वतता आणि सहभागी प्रशासन यांचा समावेश असलेल्या बहुआयामी धोरणाकडे विकसित झाला आहे.

भारतातील ग्रामीण विकासाची मुळे स्वातंत्र्योत्तर काळापासून सुरू झाली, १९५२ मध्ये सामुदायिक विकास कार्यक्रमापासून सुरुवात झाली. त्यानंतर १९७० आणि १९८० च्या दशकात सघन कृषी जिल्हा कार्यक्रम आणि एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम () सुरू करण्यात आला. या उपक्रमांचा उद्देश उत्पन्न देणारी मालमत्ता, कौशल्य विकास आणि कर्ज उपलब्ध करून ग्रामीण कुटुंबांचे जीवनमान उंचावणे हा होता.

तथापि, १९९१ च्या आर्थिक उदारीकरणानंतर ग्रामीण विकासाला अधिक संरचित गती मिळाली. उदारीकृत अर्थव्यवस्थेला ग्रामीण उत्पादन प्रणाली आणि शहरी बाजारपेठांमधील मजबूत संबंधांची आवश्यकता होती, ज्यामुळे धोरणकर्त्यांना ग्रामीण पायाभूत सुविधा, रस्ते, सिंचन आणि दळणवळणात अधिक आक्रमकपणे गुंतवणूक करण्यास प्रवृत्त केले. २००५ मध्ये ग्रामीण भागात रस्ते, गृहनिर्माण, विद्युतीकरण आणि पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा सुधारण्यासाठी एक व्यापक योजना, भारत निर्माणची सुरुवात, भारताच्या ग्रामीण उन्नतीच्या दृष्टिकोनात एक महत्त्वाचा टप्पा ठरली.

२३. दीनदयाळ उपाध्याय योजना – ग्रामोदय ते भारत उदय, म्हणजेच, उगवत्या गावांपासून ते चमकत्या भारतापर्यंत, या योजनांनी ग्रामीण विकासाचे रूपरेषा बदलली.

भारत सरकारने ग्रामीण भागात परिवर्तन घडवून आणण्यासाठी विविध कार्यक्रम राबवले आहेत. त्यापैकी सर्वात परिवर्तनकारी म्हणजे २००६ मध्ये सुरू झालेला महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (मनरेगा). हा प्रमुख उपक्रम ज्या प्रौढ सदस्यांनी स्वयंसेवा करून अकुशल शारीरिक काम केले आहे अशा प्रत्येक ग्रामीण कुटुंबाला दरवर्षी १०० दिवसांच्या रोजगाराची हमी देतो. या कार्यक्रमाने हंगामी बेरोजगारी दूर केली आहेच, परंतु तलाव, विहिरी आणि चेक डॅम यासारख्या ग्रामीण मालमत्ता निर्माण करण्यास देखील मदत केली आहे

२४ अशाप्रकारे, या योजनांनी ग्रामीण भागात पाण्याची पातळी आणि पाण्याची पातळी सुधारली. महाराष्ट्रातील जलयुक्त शिवार, म्हणजेच पाण्यावर आधारित कृषी परिसर ही एक उत्कृष्ट योजना आहे ज्याने महाराष्ट्रातील शेतीमध्ये बदल घडवून आणला. ग्रामीण विकासातील आणखी एक महत्त्वाचा टप्पा म्हणजे २००० मध्ये सुरू करण्यात आलेली प्रधानमंत्री ग्राम सडक योजना (). या योजनेचा उद्देश संपर्क नसलेल्या वस्त्यांमध्ये सर्व हवामान रस्ते बांधून कनेक्टिव्हिटी वाढवणे हा होता. ग्रामीण भागांना आर्थिक मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी, आरोग्यसेवा, शिक्षण आणि बाजारपेठांमध्ये प्रवेश सुलभ करण्यासाठी ही कनेक्टिव्हिटी महत्त्वाची ठरली आहे. गृहनिर्माणाच्या बाबतीत, प्रधानमंत्री आवास योजना – ग्रामीण (–) २०२४ पर्यंत ‘‘सर्वांसाठी घरे‘‘ प्रदान करण्याचा प्रयत्न करते. या योजनेअंतर्गत २.५ कोटींहून अधिक घरे मंजूर करण्यात आली आहेत, ज्यात मजबूत लक्ष्यीकरण यंत्रणा आणि स्वच्छता, द्रवीभूत पेट्रोलियम गॅस () कनेक्शन आणि विद्युतीकरण यासारख्या इतर सेवांचा समावेश आहे. सुधारित गृहनिर्माण ग्रामीण कुटुंबांसाठी चांगले आरोग्य आणि शैक्षणिक परिणाम मिळविण्यात थेट योगदान देते २५ ग्रामीण गृहनिर्माणाने गरीब लोकांच्या जीवनात सुरक्षितता आणि सुरक्षिततेकडे क्रांती घडवून आणली.

ग्रामीण उपजीविकेवर या कार्यक्रमांचा मोठा परिणाम झाला आहे. नीती आयोगाच्या २०२३ च्या बहुआयामी गरिबी निर्देशांक (एमपीआय) च्या अपडेटनुसार, २०१३ ते २०२३ दरम्यान २५ कोटींहून अधिक भारतीयांना गरिबीतून बाहेर काढण्यात आले, याचे मुख्य कारण ग्रामीण विकासातील शाश्वत गुंतवणूक आहे. रस्ते, स्वच्छता, पिण्याचे पाणी आणि वीज यांच्या सुधारित उपलब्धतेमुळे लाखो ग्रामीण रहिवाशांचे जीवनमान उंचावले आहे.

(क्रमशः)

जात्यावरच्या ओव्या......

धाकला माझा देर
मला भावंडाची वजा
एका अंगणात
शेजारी माझा राजा ||१२५||

शेजारीन बाई
येना माझ्या वसरीला
तुझ्या ग सारखी
लेक माझी सासरला ||१२६||

संदर्भ - शांताई इंगळे
संकलन - सौ. मनोरमा बोराडे
सहशिक्षिका, छत्रपती संभाजीनगर

लाईफ इज ब्युटीफुल (माझ्या कवडसे सोनेरी.. अंतरीचे या पुस्तकातील लेख)

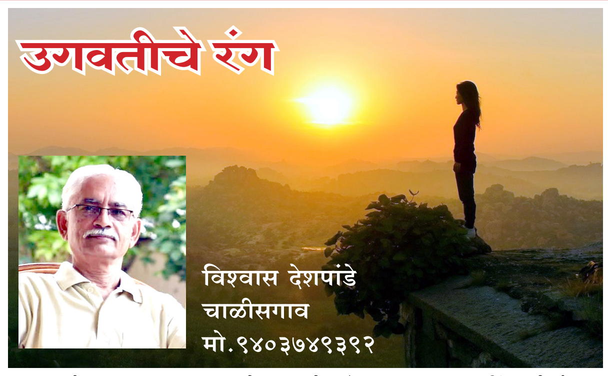

ज्योतिर्मय साहित्य

अशा वेळी छोटा जोशुओ हे सगळे पाहून बावरतो. तेव्हा गुडो त्याला सांगतो की हे सगळे एका खेळाचा एक भाग आहे. यातील प्रत्येक जण खेळातील पॉईंटस मिळवण्यासाठी खेळतो आहे. तुलाही जिंकायचे असेल तर खेळाचे काही नियम पाळावे लागतील. दिवसभर लपून राहिलास तर अमुक गुण, जराही आवाज केला नाहीस तर अमुक गुण, उपाशी राहिलास तर अमुक गुण इ. जिंकलास तर खरा रणगाडा भेट म्हणून मिळेल. बिचारा निरागस जोशुओ बापाच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवतो. आणि त्याप्रमाणे वागतो. एकदा सैनिक मुलांना अंघोळीच्या नावाने मारण्यासाठी म्हणून घेऊन जात असतात. जोशुआला अंघोळ आवडत नाही म्हणून तो लपून बसतो आणि त्याचा जीव वाचतो. असेच एकदा सैनिक गुडोला मारण्यासाठी घेऊन जातात. यावेळी जोशुआ एका पिंपात लपून बसलेला असतो. यावेळी गुडो जोशुआकडे पाहून डोळे मिचकावतो आणि सैनिकांची नक्कल करतो. अशाही परिस्थितीत त्याची विनोदी वृत्ती आणि धैर्य कायम असते. आपण मात्र या दृश्याने हेलावून जातो. पुढे दोस्त राष्ट्रांचे सैनिक येतात आणि कैद्यांची सुटका करतात. या वेळी अमेरिकन सैनिक एका रणगाड्यावर बसवून जोशुआला घेऊन जातात बिचाऱ्या जोशुआला आपल्याला खरा रणगाडा बक्षीस मिळाला आहे असेच वाटते. इतक्यात त्याला आपली आई दिसते आणि तो आपल्या आईकडे झेप घेतो.

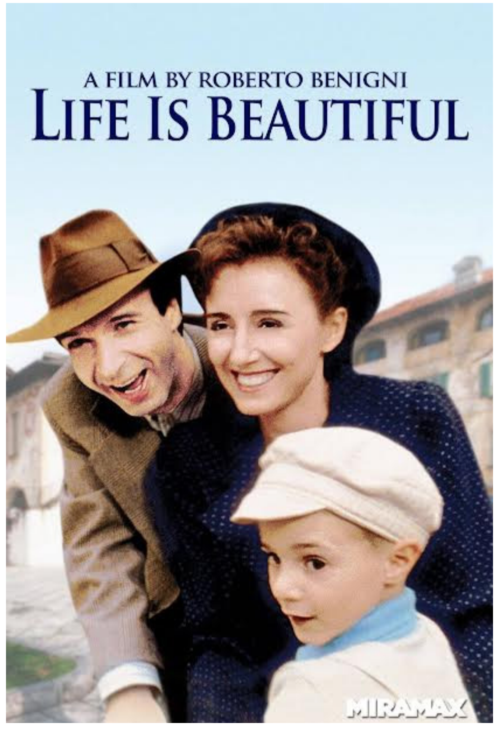

आईच्या गळ्यात पडून तो म्हणतो, ' मम्मा, आपण जिंकलो.' डोरो आपल्या डोळ्यातील पाणी लपवित म्हणते, ' हो बेटा आपण जिंकलो. आपल्याला किनई हजार पॉईंटस् मिळाले.'

असा हा नितांतसुंदर चित्रपट. सगळ्याच्या उत्कृष्ट अभिनयाने नटलेला. जीवनातील रणरणत्या वाळवंटात सुद्धा आशेची फुले फ ुलू शकतात हे दाखवणारा. सकारात्मक संदेश देणारा. असे म्हणतात ते काही खोटे नाही. मानवी आयुष्य हे सुंदर आहेच. त्यावर प्रेम करता आले पाहिजे. मंगेश पाडगावकरांच्या शब्दात सांगायचे तर ' या जन्मावर या जगण्यावर शतदा प्रेम करावे. ' फक्त तुमच्याकडे बालकासारखे निरागस मन हवे आणि गुडोसारखी अफलातून सकारात्मक दृष्टी. प्रसिद्ध शायर निदा फाजली म्हणतात –

जितनी बुरी समझी जाती
उतनी बुरी नही है दुनिया
बच्चो के स्कूल मे तुमसे
शायद मिली नही है दुनिया.

***

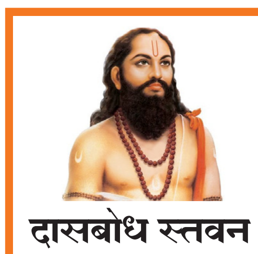

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

पादसेवन भक्ति

ज्योतिर्मय साहित्य

पूर्वपक्ष आणि सिद्धांत हे वेदांन्त शास्त्रातील विषय मांडण्याची पध्दत आहे. पूर्व पक्षामध्ये स्वस्वरूपाबद्दल शंका किंवा आक्षेप घेतला जातो. सिध्दांतात त्याचे निरसन करून स्वरूप सिध्दि केलेली असते. म्हणून समर्थ सांगतात की जी वस्तु लक्ष देऊन आतमध्ये पहावी, ध्यानामधे त्या वस्तुचे ध्यान करावे. व ते ऐवढे एकरूप होऊन जावे की ती वस्तु आपणचं होऊन जावे.

देव पहाया गेलो । देव होऊनी गेलो.

किंवा देवरूप होऊ सगळेअसेही म्हणले तर ते वावगे होणार नाही.

परमार्थामध्ये किती तरी गोष्टी आपल्याला अज्ञान असतात. द्रुष्य व्यवहारात प्रयत्न करून सर्व गोष्टी साध्य करून घेता येतात. पण सद्गुरू च्या संगतीत राहिलो तरसगळे कळते. समाधानाची अनेक अंगे आहेत. सद्गुरू ची सेवा केल्याने ती आपल्या अंगी प्रगट होऊ लागतात. म्हणून भगवंत भेटीसाठी सद्गुरु भेटणे महत्त्वाचे आहे. दिव्य वनस्पती चे सेवन करणे. विविध मंत्रांचा जप करून सिध्दि मिळवणे. यंत्रांची पूजा अर्चना करून साधना करणे. ज्ञान, भक्ति,कर्म, योगयाग हे आत्मज्ञानाचे अभ्यास विषय हाताळणे. व ज्ञानसंपन्न होणे. परमात्म वस्तुचा अभ्यास करता येत नाही कारण त्याला मीपणा अजिबात आवडत नाही. तो साधनाने साध्य होत नाही कारण साधना करणारा जीव अल्प त्याचे साधन अल्प, साधनकलाहीअल्प असते. त्याच्या विरूध्द परमात्मा सर्व बाजुने अनंत, म्हणून परमात्मा च्या ज्ञानानाचा मार्ग समजून घ्यायचा असेल तर सद्गुरू ची संतांची संगत धरावी. संतांच्या संगती शिवाय परमात्मस्वरूपाच्या अनुभवाचा विषय बोलण्यास जाऊ नये.

समर्थ म्हणतात सद्गुरूच्या चरणसेवा म्हणजे पादसेवन. व्यवहारी जगात जगत असताना देव ब्रम्हज्ञानी संत,सात्विकता, सद्भावना यांचा विसर पडू न देता जीवन जगावे. ही तर समर्थाची शिकवण आहे.

श्री राम जय राम जय जय राम जय जय रघुवीर समर्थ समास चौथा समाप्त

सत्संगतीचे दोन प्रकार

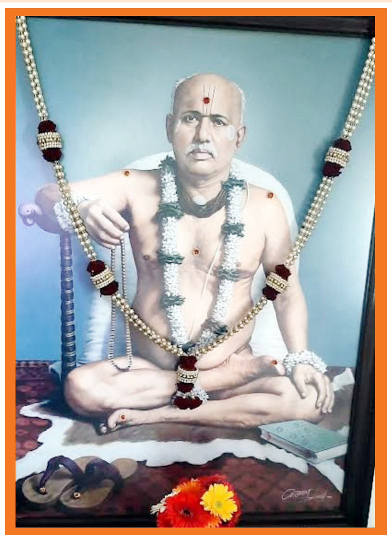

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

सत्संगती अती अपूर्व काम करणारी आहे. संतांची संगत दोन प्रकारे होऊ शकते. एक, संतांच्या देहाची; दुसरी, संतांनी सांगितलेले साधन करीत राहण्याची. यांपैकी पहिली, म्हणजे संताच्या देहाची संगती लाभणे फार कठीण आणि दुर्मिळ. कारण संत जरी खरा असला तरी त्याला ओळखणे कठीण असते, आणि पुष्कळदा त्याच्या बाह्य वागणुकीवरून मनात विकल्प येण्याचा संभव असतो; आणि एखाद्या भोंदूशीच गाठ पडली तर त्याच्या संगतीपासून नुकसान हे ठरलेलेच. म्हणून पहिला, म्हणजे संताच्या देहाच्या संगतीचा मार्ग, हा पुष्कळदा धोक्याचा ठरण्याचा संभव असतो. दुसऱ्या मार्गाने जाण्यात, म्हणजे त्याने सांगितलेले साधन करण्यात, बिलकूल धोका नसतो; कारण खरा संत काय किंवा भोंदू साधू काय, कोणीही झाला तरी तो दुसऱ्याला सांगताना खरे आणि बरोबर असेल तेच सांगेल. तो भोंदू असला तरी, आपला भोंदूपणा लपविण्याकरिता, जे बरोबर असेल तेच सांगणे त्याला जरूर असते. साधकाने शुद्ध भावनेने ते साधन केले की सत्संगतीचा फायदा मिळून त्याचे काम होते. खऱ्या संताच्या देहाच्या संगतीचा लाभ जर दैववशात् प्राप्त झाला तर मात्र काम बेमालूम होते. ज्या वाहनाचा आपण आश्रय करतो त्या वाहनाचा वेग हा आपला वेग होतो; फक्त त्या वाहनात निश्चल बसून राहणे एवढेच आपले काम असते. तसे आपण खऱ्या संताजवळ नुसते पडून राहावे. संताच्या संगतीत आपली कृती अशी काहीच नसते, नुसते अस्तित्व असते. त्यामुळे अहंकाराला वाव न राहून वासनेचा क्षय व्हायला फार मदत होते. तुकाराम महाराजांनी देवाजवळ धनसंपदा मागितली नाही, मुक्तीदेखील नको असे म्हटले, फक्त संतसंगती दे असे म्हटले.

संतसंगाने नाम घेण्याची बुद्धी येते. बुद्धीची स्थिरता ठेवणे हे फक्त नामानेच साधेल. नाम जरूर तेवढे ठेवते आणि बाकीचे नष्ट करून टाकते. पण अनन्यभावाने नाम घ्यावे. नाम घेता घेता बुद्धीला स्थिरता येते; आणि मग मनात विकल्प न येता संतांच्या देहाच्या संगतीचा खरा फायदा घेता येतो. सत्संगतीत कष्टाशिवाय ईश्वरप्राप्ती होते. संतसंगतीत साधने आपोआप होत असतात. त्यांच्या पूजनाबरोबर पूजन, भजनाबरोबर भजन, श्रवणाबरोबर श्रवण, स्मरणाबरोबर स्मरण आपोआप होते. सत्संगतीत स्वत:ची विस्मृती होते आणि नामस्मरण घडते. म्हणून प्रयत्नाने संतसंगती करावी. तिथे प्रारब्ध आणू नये. सत्संगतीत राहून नाम घेतले तर देहबुद्धीच्या कोंडीतून बाहेर पडता येते.

संतांना जे आवडते ते आपल्याला आवडणे म्हणजे त्यांचा समागम करणे होय.

***

।। संत महात्म्य ।।

लेखक - मधुकर बोरीकर
9403061886

महात्म्यांचा अविर्भाव

ज्योतिर्मय साहित्य

या दृष्टीने नंददास यांचे श्री तुलसीदास हे चुलत भाऊ होते. एकाच कुटुंबात दोन महान संतांनी जन्म घेतला हे महत्त्वपूर्ण आहे.

नंद दासांच्या पत्नीचे नाव कमला आणि मुलाचे नाव कृष्णदास होते. नंददास स्वभावाने मनमोकळे आणि धीट होते. एकदा ते फिरत द्वारकेला गेले. तिथे एका क्षत्रिय महिलेवर त्यांचे प्रेम बसले. कोणाचीही पर्वा न करता ते त्या क्षत्रिय नारीस भेट देण्यास जात असत. त्यानंतर ते इसवीसन १६१६ मध्ये विठ्ठल दासांच्या संपर्कात आले आणि तेथून कृष्ण भक्तीचा त्यांचा प्रवास सुरू झाला.

नंद दासाचा कृष्ण हा सर्वस्व आहे. सर्व एक गती आहे .

म्हणून प्रत्येक व्यक्तीला त्याच्याशी प्रेम संबंध प्रस्तापीत करायचे असतात. हेच ते ब्रह्म आहे. याबद्दल वेद नेती नेती म्हणतात. पण परमात्म्याला अगम्य घोषित केले असले तरी, तो केवळ प्रेमाने वश होतो, ही शिकवण नंद दास यांनी दिली.

त्यांच्या अनेक रचना उपलब्ध आहेत. जसे रसमंजरी, अनेकार्थ मंजरी, श्याम सगाई, भागवत दशम स्कंध, रुक्मिणी मंगल आणि रास पंचाध्यायी.

सर्व संत आपणास

नाम स्मरण करावे, ते सतत करावे असे सांगतात, पण खरेच आपण प्रभूचे स्मरण करतो का?

की केवळ तांत्रिक पद्धतीने नाम उच्चारण करतो? याचा मनोमन विचार करूया. आणि सर्व संताचे चरणी नतमस्तक हाऊयात.

जय हरी,जय जय हरी..

भगवंताची प्राप्ती व्हावी, अक्षय आनंदाचा ठेवा प्राप्त व्हावा असे सर्वांनाच वाटते. पण हे होण्यासाठी सद्गुरूंची कृपा व्हावी लागते.

सर्व ब्रम्हांड जरी भगवंताने निर्मित केलेलं असले तरी त्यात, पृथ्वीवरील आपला भारत देश हा एका अर्थाने भाग्यवंत समजला जातो, कारण या जम्बुद्वीपात वारंवार संतांच्या मांदियाळी निर्माण झाल्या. भगवत भक्तीचा महापुर त्यांनी आणला. त्यांनी स्वतःचा प्रपंच पाहिला नाही, कुठल्याही धनाची अपेक्षा ठेवली नाही. पण सर्वांसाठी, तळमळीने त्यांनी, लोक कल्याणाचे कार्य केले.

भगवान श्रीकृष्णाच्या अष्ट सख्या पैकी पुन्हा अवतीर्ण झालेले अष्ट छाप संत कवी मधील अंतिम कवी यांचा जीवन परिचय, त्यांनी केलेले कार्य, त्यांनी भगवत भक्तीसाठी घेतलेले परिश्रम, याचा आढावा आपण आता घेऊ.

८) श्री चेत्तर(छित) स्वामी : भगवान श्रीकृष्णाच्या त्यांची जवळच्या आठ सख्या पैकी एक सखा याचा कलियुगातील अविर्भाव छीतस्वामी होत. छित स्वामी हे मथुरेचे पुरोहित होते. स्वभावाने अतिशय उग्र, भांडखोर आणि रागीट होते. ते शिवभक्त होते. त्यांना त्यांचे नंतर झालेले गुरु श्री विठ्ठलदास यांचे लोकांनी केलेले गुणगान सहन होत नसे. एकदा कोणाच्यातरी आग्रहावरून ते विठ्ठलदासाच्या भेटीला गेले .आणि नारळाच्या कवटीत त्यांनी राख भरली. आणि एक खोटे नाणे त्यात टाकून थट्टा करण्याच्या हेतूने त्यांनी विठ्ठल दासाचे दर्शन घेतले. विठ्ठल दासांनी ते खोटे जोडलेले नारळ छिद स्वामींना फोडावयास लावले. नारळ फोडताच, आश्चर्य असे की, त्यात उत्तम ओले खोबरे दिसून आले. आणि जे खोटे नाणे त्यांनी टाकले होते ते ही खऱ्या नाण्यामध्ये रूपांतरित झाले. या प्रत्यक्ष चमत्काराने प्रभावित होऊन छिद् स्वामी यांनी त्याच क्षणी त्विठ्ठल दासांची शरणागती पत्करली. आणि ते त्यांचे परम शिष्य झाले. त्यांची गुरुभक्ती अनन्यसाधारण होती. असे म्हणतात की, बिरबलाचे ते पुरोहित होते. छिदं स्वामी स्वतः श्रीनाथ जी आणि विठ्ठल दास म्हणजे गुरु यात भेद मानीत नसत. एकदा ते बिरबला कडे गेले असताना बिरबलाच्या मुखातून श्रीनाथजी आणि विठ्ठल दासजी हे एक नव्हेत असा भाव प्रगटला. गुरुबद्दलची भक्ती आणि एकनिष्ठा इतकी प्रखर होती की त्यांनी दक्षिणा न घेता ही बिरबलाचे घर सोडले. घरची विपणनावस्था असूनही पुन्हा कधीही ते बिरबला कडे गेले नाहीत .

(क्रमशः)

।। निरूपण ।।

ह.भ.प. चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

जगदम्ब नमस्तुभ्यं वञ्चकनाशहेतवे।
असत्यवक्तृनाशाय चण्डि तुभ्यं नमो नमः।। ३३ ।।

फसवणूक करणाऱ्या लोकांच्या नाशासाठी जगदंबिके, तुला नमस्कार असो. असत्य बोलणाऱ्या लोकांच्या नाशासाठी हे चण्डी, तुला नमस्कार असो.

जगदम्ब नमस्तुभ्यं यशदायिनि ते नमः।
जगदम्ब नमस्तुभ्यं कीर्तिप्रदे नमो नमः।। ३४ ।।

जगदंबिके, तुला नमस्कार असो. यशदायिनी अशातुला नमस्कार असो. जगदंबिके, तुला नमस्कार असो. कीर्तीदायिनी अशा तुला नमस्कार असो.

जगदम्ब नमस्तुभ्यं ममारिनाशहेतवे।
जगदम्ब नमस्तुभ्यं मे सुहृदां हिताय च।। ३५ ।।

माझ्या शत्रूंच्या नाशासाठी जगदंबिके, तुला नमस्कार असो. माझ्या मित्रांच्या हितासाठी जगदंबिके, तुला नमस्कार असो.

जगदम्ब नमस्तुभ्यं सकलैश्वर्यदायिनि।
भुक्तिमुक्तिप्रदायिन्यै श्रीरूपिणि नमो नमः।। ३६ ।।

सकल ऐश्वर्य प्रदान करणारे, जगदंबिके, तुला नमस्कार असो. हे श्रीरूपिणी, भुक्ती-मुक्ती-प्रदायिनी, तुला नमस्कार असो.

उंबर (औदुंबर) - एक आध्यात्मिक वृक्ष

ज्योतिर्मय साहित्य

उंबर जिथे आहे तिथे श्री. दत्तगुरुंचा वास असतो, असे हिंदू धर्मात मानले जाते. याच्या औषधी गुणांमुळेच उंबराच्या वृक्षाला आध्यात्मिक महत्व आहे. तेव्हा हा वृक्ष आपल्याला अमाप अशी निसर्गदत्त, औषध योजना बहाल करतो.

उंबराच्या सालीचा काढा करून , त्यांत, वेलची, खडीसाखर टाकून सरबत करावे, कँसर सारख्या रुग्णाच्या अंगाचा जो दाह होतो, त्यावर आराम पडतो. दिवसांतून तीनदा घ्यावे. औंदुबरावलेह हे प्रसिद्ध औषध पित्तज विकारांवर प्रसिध्द आहे.

जखम झाल्यस याच काढ्याने धुतल्यास, ती वेगाने बरी होते. अतिसाराच्या वेळी रक्त पडल्यास हाच काढा घ्यावा. गर्भाशयाची सूज कमी करण्यासाठी, रक्तप्रदर, श्वेतप्रदर, मासिकधर्म जास्त जात असेल, तर सालिचा काढा, पोटातून देतात. गर्भपात, होउ नये म्हणून, गर्भाचे पोषण निट व्हावे म्हणून, याच्या सालिचा काढा घेतात.

भस्मक नावाचा रोग आहे त्यांत सारखी भूक लागते. पोट भरल्याची जाणीव होत नाही. तेव्हा, उंबराची साल दूधांत घोटून द्यावी. कावीळीत, उंबराचे पिकलेले अर्धे पान विड्यातून देतात. ज्वरदाह, तीव्र तापात, पिकलेले उंबर द्यावे,गोवर, कांजण्या, अतिसार, उन्हाळी, मधुमेह, या सर्व रोगांवर उंबराचे फळ, पाने, फुले उपयोगात आणली जातात.

किटकदंश, विंचूदंश झाल्यास झाडाची पाने वाटून लावल्यास, दाह, वेदना, कमी होतात. तोंडातले अल्सर, व्रण, छाले, यावर उंबराच्या पानावर असे बुडबडे वर दिसतात. ते काढून त्याचि चटणी मधातून चाटण म्हणून द्यावे. तोंडाचा दाह कमि होतो..

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

अंगात उष्णता, कडकी असल्यास उंबराची दोन फळे रोज सकाळी खडीसाखरेसोबत खावीत.

तृष्णेचा आजार बरा होतो. जेव्हा खुप तहान, तहान होते, जीव कासावीस होतो, तेव्हा उंबराची साल, वा कच्ची फळे पाण्यात कुस्करून सरबत करून द्यावे

डांग्या खोकल्यावर उंबराचा चिक टाळूवर लावावा ताबडतोब थांबतो.

किडनि स्टोन (मूतखडा) – उंबराच्या जुन्या झाडाच्या खोडाला खाच द्यावी व तिथेच एक भांडे अडकावे रात्रभर रस झिरपून भांड्यात गोळा होईल, तो सकाळी पिण्यास घ्यावा. किडनी स्टोन वितळून मूत्रावाटे बाहेर पडतात.

उंबर फळ दूधांत शिजवून खाल्ल्यास पचनसंस्था मजबूत होते, पोटाचे सर्व विकार बरे होतात. विशेषतः हे थंड गुणधर्माचे असल्यानेच, आम्लपित्त, मळमळ, पोटात दाह, अल्सर, सारखे आजार याच्या सेवनाने बरे होतात.

।। श्री राम कथा ।।

वक्ते : आदरणीय श्री चैतन्य महाराज देगलूरकर

ज्योतिर्मय साहित्य

४ त्या दिवशी राम थोडे शिथिल झाले. तितक्यात मारीच समोर आला.राम बाण हाती घेतात पण तो बाण टोकदार नव्हता.तो अभिमंत्रित केला व सोडला त्यात मारीच मेला नाही पण दूर फेकल्या गेला. नंतर त्याचा भाऊ सुबाहू आला त्याला त्यांनी एकाच बाणात मारले. विश्वामित्र आनंदले. यज्ञ संपला आता आपण मिथिला नगरीस जाऊ असे ते म्हणाले.

कथा ऐकता ऐकता धावते संकलन
मधुकर बोरीकर, 9403061886

जनक पुरी वर जो कोणी राज्य करीत त्या सर्वांना जनक असेच म्हणत. त्या वेळी सिरध्वज हा जनक व त्याची पत्नी सुनयना होती. त्यांना मूल बाळ नव्हते म्हणून त्यांना यज्ञ करण्याचे सुचविले होते त्याप्रमाणे त्यांनी यज्ञ करण्यासाठी प्रथम भूमी परीक्षण केले व ती जमीन साफ करीत असताना आणि जमीन खोदताना पेटी सापडली त्या पेटीत एक बालिका होती, तीच सीता. सुनयनेला सीते स पाहून पान्हा फुटला.सुरध्वज हिला पाहून आता अन्य अपत्य नको, आपली इच्छा पूर्ण झाली, असे म्हणून सीतेला घेऊन घरी आला.

शंकराने यांना पिनाक नावाचे धनुष्य दिले होते. त्या धनुष्याचे जनक पूजा करीत असत. आपल्या कडे नोकर कितीही असले तरी देवाची पूजेची तयारी आपण स्वतः करावी.

सीता लहान असताना एकदा पुजेची तयारी करण्याचे सांगण्यात आले. ते महाकाय धनुष्य चिंतेने पाहिले. त्यावर थोडी धूळ साचली होती हे पाहून सीतेने अगदी सहज, डाव्या हाताने ते धनुष्य उचलले आणि ते स्वच्छ करून पुन्हा आपल्या स्थानावर ठेवले.ही अद्भुत घटना पाहून वडील आश्चर्य चकित झाले. हे धनुष्य इतके विशाल होते की ते हलविण्यासाठी शेकडो माणसे लागत. ते काम हिने केवळ डाव्या हाताने केले, आता हिच्या स्वयंवरात हाच पण ठेऊ की, जो या धनुष्याला प्रत्यंचा लावील त्याच्यासोबत सीतेचे स्वयंवर होईल. **(क्रमशः)**

फुलमाला....

कमळ फुल...

मार्च ते सप्टेंबर महिन्यात भरभरुन
फुलणारे कमळ हे आपले राष्ट्रीय फूल,
चिखलात उगवते तरीही सुंदर रूप
गंधामुळे याची सहज पडते भूल...

लक्ष्मीला प्रिय असलेल्या या फुलाचे बी
जपमाळेसाठी होतात उपयोगी,
याच्या प्रत्येक भागापासून बनवलेल्या
आयुर्वेदीक औषधाने बरा होतो रोगी...

सौ. माधुरी म.इनामदार, मिरज.

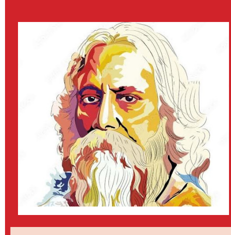

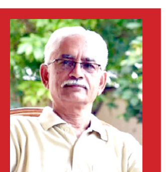

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

रात्र गंभीर गंभीर होत चाललेली असते. मुलांचे गाणेही थांबलेले असते. गुडूप अंधार पडलेला असतो. दूर दूर गावातील रस्त्यातून एखाद दुसरा दिवा क्वचित मधून मधून लुकलुकत असतो. पुढे तेही दिवे रस्त्यातून जायचे बंद होतात. आकाशातील तार्यांच्या प्रकाशाशिवाय कुठेही प्रकाश नाही दिसत. मला झोप येऊ लागते. ती येऊ लागली की मी हळूहळू उठतो आणि झोपायला जातो. नंतर बऱ्याच वेळाने केव्हातरी पूर्वेकडील दरवाज्यातून दिसणारे आकाश अंधार फिकट होत जाऊन हळूहळू उजळू लागते. जवळपासच्या झाडात एखाद दुसरी सारिका खसपस करीत असते. ढगांवर सोनेरी छटा उमटू लागते. थोड्याच वेळात साडेचारच्या घंटेचे टोल ऐकू येऊ लागतात. मी उठून पूर्वेकडील गच्चीतील दगडी चौरंगावर आसन पसरून उपासनेला बसतो. सूर्य हळूहळू वर येऊन आपल्या प्रकाशाच्या स्पर्शाने मला आशीर्वाद देतो. आजकाल अगदी सकाळीच मला न्याहरीला बसावे लागते. कारण साडेसहा वाजता आश्रमातील सर्व बालक मंडळी विद्यालयाच्या समोरील मैदानावर एकत्र होते.

तेथे कोणते ना कोणते गाणे म्हटल्यानंतर विद्यालयाचे काम सुरू होते. पहिल्या घंटेला मला वर्ग नसतो. पण त्या वेळात मी माझ्या खोलीत जाऊन शिकवायची पुस्तकं आणि टिपणही नजरे खालून घालतो. मग माझे काम सुरू होते. दिवस-रात्र चालणाऱ्या माझ्या कामाचा हिशेब मी तुला दिला. किती शांतपणे दिवस जातो माझा ! मुलांसाठी हे असे काम करणे मला खूप आवडते. मी त्यांच्यासाठी हे जे काम करतो त्याला काही मोल आहे याची त्यांना कल्पना नाही. सूर्याच्या प्रकाशाचा फायदा अनायासे ती जशी घेत असतात, तशीच ती आमच्या सेवेचा फायदा घेत आहेत. पुढे ही मुले जेव्हा मोठी होतील, तेव्हा मग त्यांना येथील एक एक गोष्ट आठवू लागेल. येथील आकाशातील विपुल प्रकाश, इथे वाहणारे खुले वारे आणि सकाळी आणि संध्याकाळी झाडाखाली बसून शांतपणे देवीला केले जाणारे नमन सारे आठवेल.‘‘

सत्येंद्रनाथ टागोर हे रवींद्रनाथांचे वडीलबंधू. ते आपल्या सेवाकाळात महाराष्ट्रात जिल्हाधिकारी आणि जिल्हा न्यायाधीश म्हणून कार्यरत होते. इंदिरादेवी ही त्यांची मुलगी. १८८५ ते १८९५ या दहा वर्षांच्या कालखंडात त्यांनी तिला अनेक पत्रे लिहिली. या काळात ते तेव्हाच्या पूर्व बंगालमध्ये म्हणजे आताच्या बांगलादेशमध्ये असलेल्या आपल्या इस्टेटची देखरेख करण्यासाठी पद्मा नदीवर असलेल्या पद्मा नावाच्या बोटीमध्ये राहात आणि प्रवास करत. तेथूनच त्यांनी आपल्या महाराष्ट्रात असलेल्या या पुतणीला पत्रे लिहिली. ही सगळे पत्रे इंदिरादेवींनी जपून ठेवली आणि नंतर आपल्या स्वतःच्या हस्ताक्षरात ती लिहून काढली आणि आपल्या काकांना म्हणजेच रवींद्रनाथांना ती भेट दिली. रवींद्रनाथांनी या पुस्तकाला या पत्रांवर भाषेच्या दृष्टीने काही संस्कार करून ती पत्रे सामान्य वाचकांसाठी प्रकाशित केली. या पत्रांमधील काही कौटुंबिक उल्लेख गाळून टाकले आहेत. त्याचप्रमाणे भाषेच्या दृष्टीनेही काही पत्रांचे पुनर्लेखन केले असल्यामुळे या पत्रांना छिन्नपत्रे असे म्हटले जाते. यातील जवळपास प्रत्येक पत्रातून त्यांचे निसर्गप्रेम व्यक्त झाले आहे.

शिलाईदह येथून १७ जून १८९२ या दिवशी इंदिरेला लिहिलेले एक सुंदर पत्र आपण इथे पाहू या. पत्रातून त्यांच्यातील निसर्गप्रेमी तर दिसतोच पण तो निसर्ग त्यांना कशाप्रकारे प्रेरणा देत होता आणि त्यांच्यात नवचैतन्य निर्माण करीत होता हेही आपल्याला बघायला मिळतं. आपल्यासाठी देखील हे पत्र खूप मार्गदर्शक आहे असं मला वाटतं.

प्रिय इंदिरा, आजकाल मी संध्याकाळच्या सुमाराला किनाऱ्यावर उतरून बराच वेळ फिरतो. पूर्वेला वळल्यावर एक सुंदर दृश्य दिसतं. पश्चिमेला वळल्यावर दुसऱ्या प्रकारचं दृश्य दिसतं. आकाशातून माझ्या माथ्यावर जणू सांत्वनाची वृष्टी होत राहते. माझ्या दोन्ही डोळ्यांमधून स्वर्गमय मांगल्याची एक धारा माझ्या अंतरंगात प्रवेश करत असते. या वाऱ्यात, आकाशात आणि प्रकाशात प्रतिक्षणी माझ्या मनातून जणू नवीन पालवी फुटते. मी नवीन प्राणाने आणि बलाने परिपूर्ण होऊन जातो. संसारातील सगळी काम करणं आणि लोकांशी व्यवहार करणं मला आता अगदी सहज वाटतं. खरंतर सगळंच सोपं असतं. एकच सरळ रस्ता असतो. तोच धरून चाललं की झालं. नाना प्रकारचे शॉर्टकट्स डोकं लढवून शोधण्याची मला गरज वाटत नाही. सुखदुःखं सगळ्याच मार्गांवरती असतात. कुठल्याही मार्गावर त्यांना टाळण्याचा उपाय नसतो. पण शांती केवळ या मोठ्या रस्त्यावरच असते.

(क्रमशः)

समाजोन्नती संघटनेतर्फे चित्रा क्षीरसागर यांचा सन्मान

ज्योतिर्मय साहित्य

पणजी – धर्माभिमानी, धर्मसंरक्षक, राज्यातील प्रजेच्या हिताचे कार्य करणाऱ्या अहिल्यादेवी होळकर यांच्या कार्यापासून प्रेरणा घेऊन काम करणाऱ्या ताळगाव येथील सामाजिक कार्यकर्त्या व साहित्यिक चित्रा प्रकाश क्षीरसागर यांचा समाजोन्नती संघटनेच्या महिला आघाडीतर्फे शाल, श्रीफळ, भेटवस्तु, पुष्पगुच्छ देऊन सत्कार करण्यात आला.

अहिल्यादेवी होळकर यांच्या तीनशेव्या जयंतीनिमित्त आयोजित समारंभास साहित्यिक व निवृत्त ग्रंथपाल डॉ. बिभिषण सातपुते प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. समाजोन्नती संघटनेच्या महिला आघाडीच्या अध्यक्ष आकांक्षा चव्हाण यांच्या हस्ते सौ. क्षीरसागर यांचा सत्कार करण्यात आला.

अहिल्यादेवीचे शौर्य व धाडस प्रशंसनीय आहे. आजच्या काळात त्यांच्या कामाचा आदर्श घेऊन प्रत्येक महिलेने कार्य करण्याची गरज आहे. मराठेशाहीचे कारभारी असलेल्या पेशव्यांना ठणकावून सांगण्याऱ्या व युध्दाविना पराभूत करणाऱ्या अहिल्यादेवींनी दानधर्मही भरपूर केला. ठिकठिकाणच्या मंदिरांचा जीर्णोध्दार केला असे डॉ. सातपुते म्हणाले. गोमंतक साहित्य सेवक मंडळाच्या सभागृहात हा कार्यक्रम झाला.

सत्काराला उत्तर देताना चित्रा क्षीरसागर यांनी आपली कष्टमय प्रवास सांगितला. प्रत्येक काळात स्त्रीला विरोध आणि अपमान सहन करावा लागला. अहिल्यादेवींनी त्याकाळात आपल्या अतुल पराक्रमाने यश मिळवले, असे त्या म्हणाल्या. ताळगावात चपाती बनविण्याचे केंद्र असून अनेक महिला आर्थिकदृष्ट्या सक्षम झाल्या आहेत. माहेश्वरी सिल्कसारखा उद्योग अहिल्यादेवींनी स्थापन केला व त्याद्वारे महिलांना स्वतःच्या पायावर उभे केले.

सौ. क्षीरसागर यांचे कार्यही महिलांसाठी प्रेरणादायी असून, त्यांनी महिलांचे संघटन मोठ्या प्रमाणावर केले आहे. महिलांना विविध उद्योग व व्यवसायाचे प्रशिक्षण देऊन त्यांना स्वावलंबी होण्यास मदत केली आहे, असे शंभू भाऊ बांदेकर म्हणाले. व्यासपीठावर संघटनेचे खजिनदार महेश चव्हाण, सचिव राजेश चव्हाण, समाजोन्नतीचे वरिष्ठ उपाध्यक्ष विराज बांदेकर, उपाध्यक्ष दामोदर कुडाळकर आदी उपस्थित होते. समाजाच्या सर्व थरातील स्त्री पुरुष कार्यक्रमाला उपस्थित होते.

साहित्यिक पत्रकार प्रकाश रामचंद्र क्षीरसागर यांचा यावेळी पुष्पगुच्छ देऊन सन्मान करण्यात आला. उपस्थितातील सौ. किरण कामत, नितीन कोरगावकर आदींना गुलाब पुष्प देण्यात आला. ज्येष्ठ पत्रकार संगम भोसले यांनी सूत्रसंचालन केले.

दिगंबर जैन कासार समाज संस्था, महाराष्ट्र तर्फे राज्यस्तरीय कथाकथन स्पर्धा

ज्योतिर्मय साहित्य

सोलापूर – दिगंबर जैन कासार समाज संस्था, महाराष्ट्रच्या वतीने समाज बांधवांच्या सुप्त कलगुणांना, प्रतिभा अभिव्यक्तीच्या दृष्टीने दरवर्षीप्रमाणे यावर्षी रविवार दिनांक ६ जुलै, २०२५ रोजी संध्याकाळी ठीक ७:०० वाजता राज्यस्तरीय मराठी कथाकथन स्पर्धा आयोजित करण्यात आली आहे. इच्छुक स्पर्धकांनी स्वरचित कथाकथन स्पर्धेत सहभाग घ्यावा असे आयोजकांनी आवाहन केले आहे.

स्पर्धेचे नियम व अटी खालील प्रमाणे आहेत.

१) कथा स्वरचित व मराठी भाषेत असावी.

२) कथा मूल्य संस्कार, नैतिक संदेश देणारी असावी. कुठल्याही धर्मावर आक्षेपार्ह कथा चालणार नाही. ३) कथा सादरीकरणाची वेळ पाच मिनिटे असेल. ४) परीक्षकांचा निकाल अंतिम राहील. ५) स्पर्धकांनी स्वरचित कथा दिनांक १ जुलै, २०२५ पर्यंत प्रा. धन्यकुमार बिराजदार (९४२३३३०७३७) यांना वॉट्सेप द्वारे पाठवावी व फोन करून नोंदणी करावी. त्याशिवाय स्पर्धेत सहभागी करून घेतले जाणार नाही. ६) कथाकथन स्पर्धा गुगल मीट वर होईल. यासाठी स्पर्धकांनी गुगल मीट ऐप डाउनलोड करावा. ७) पारितोषिक रक्कम – प्रथम : १००१/- व प्रमाणपत्र, द्वितीय : ७०१/- व प्रमाणपत्र, तृतीय : ५०१/- व प्रमाणपत्र

सहभागी स्पर्धकांना प्रमाणपत्र देण्यात येईल.

खालील लिंक द्वारे स्पर्धेच्या वॉट्सप समूहात सहभागी होऊ शकता.

https://chat.whatsapp.com/KiNULoYJFypLBGsPSOiRky

स्पर्धा खालील लिंक द्वारे गुगल मीट ऐपवर होईल. स्पर्धेत कथा सादरीकरणासाठी गुगल लिंक खाली दिली आहे.

https://meet.google.com/bpa-oygj-itr

स्पर्धेत जास्तीतजास्त संख्येने भाग घ्यावा असे आवाहन पोपटलाल डोर्ले, संस्थापक अध्यक्ष व विजय अण्णा कासार अध्यक्ष, दिगंबर जैन कासार समाज संस्था यांनी केले आहे.

मामाचा गाव

ज्योतिर्मय साहित्य

पुण्यात राहणारी रुपाली पहिल्यांदा तिच्या मामाच्या लहानश्या गावी आली होती. तिची मोठी मामेबहीण मनस्वी, एक कोर्सच्या निमित्ताने यावर्षी पुण्यातआलेली होती,. तिचा पीजी कोर्स चालू झाला होता. तिच्या काही मैत्रिणीसोबत ती होस्टेलवर राहू लागली.

शनिवार-रविवार असे दोन दिवस मात्र ती न चुकता आत्याकडे म्हणजे रुपालीच्या आईच्या आग्रहाने घरी मुक्कामास येई. मनस्वीच्या कॉलेजला सुट्या लागल्या त्याच वेळी रूपालीच्या ही सुट्टया सुरू होत्या. मामा आग्रहाने म्हणाला – मनस्वीची सोबत आहे तर रुपलीलाही पाठवा, तिलाही चेंज होईल. आणि मग आई -बाबांनी रूपालीला पहिल्यांदा सुट्टीसाठी आजोळी जाण्याची परवानगी दिली.

मोठ्या उत्साहाने, आनंदात रुपाली मामाच्या गावी आली. खूप लहानपणी ती इथे येत असे, पण मोठं झाल्यावर स्वतंत्रपणे सुट्टी एन्जॉय करण्याची ही तिची पहिलीच वेळ होती. सगळ्यासोबत मिळून -मिसळून वागण्याची सवय असलेल्या रूपालीला मनस्वीच्या छोट्या गावात ऍडजस्ट करणे सहज जमते आहे, हे पाहून तिचे मामा -मामी दोघेही कौतुकाने म्हणाले- असा स्वभाव हवा ! चटकन जुळवून घेता आलं की

काहीच त्रास होत नाही माणसाला.

म्हणतात ना –

पानी रे पानी तेरा रंग कैसा ?

जीस मे मिलाये लगे उस जैसा ..!

मामाच्या या गावापासून त्यांचे शेतीचे गाव जवळच होते.

तिथला आजी -आजोबां राहायचे तो भला मोठा वाडा,

ज्यात रुपालीच्या आईचे लहानपण गेले, तो वाडा

पाहण्याची इछा मनस्वीच्या सोबतीने ईच्छा पूर्ण झाली.

मामाच्या घरात आणि गावात रुपाली छान रमली.

दिवस उजाडल्यापासूनच मामाच्या घरात माणसांची ये-जा सुरू होते.

आलेल्या प्रत्येक माणसाशी मामा आपलेपणाने बोलतो,

विचारपूस करतो, त्यांच्या मदतीस धावतो हे रूपालीला खूप आवडले.

तिची मामी देखील आल्या-गेल्याला अगत्याने विचारते-

काय म्हणतात पोरं-बाळ ? ठीक चाललंय ना सगळं !

दोघांच्या अशा प्रेमळ वागणुकीने आलेल्या व्यक्तीच्या चेहेऱ्यावर समाधान दिसते हे रुपाली पहात होती.

हे पाहून तिला तिच्या सोसायटीच्या वातावरणाची आठवण होई .

मोजके लोक सोडले तर बाकीचे सोसायटी मेम्बर्स

इतरांशी बोलण्यास उत्सुक नाहीत हे त्यांच्या चेहेऱ्यावरच दिसायचे. ‘‘जो तो आपल्या दुनियेत‘‘ इतरांशी

काही देणे-घेणे नको.

मामा-मामीच्या सोशल- नेचरमुळे

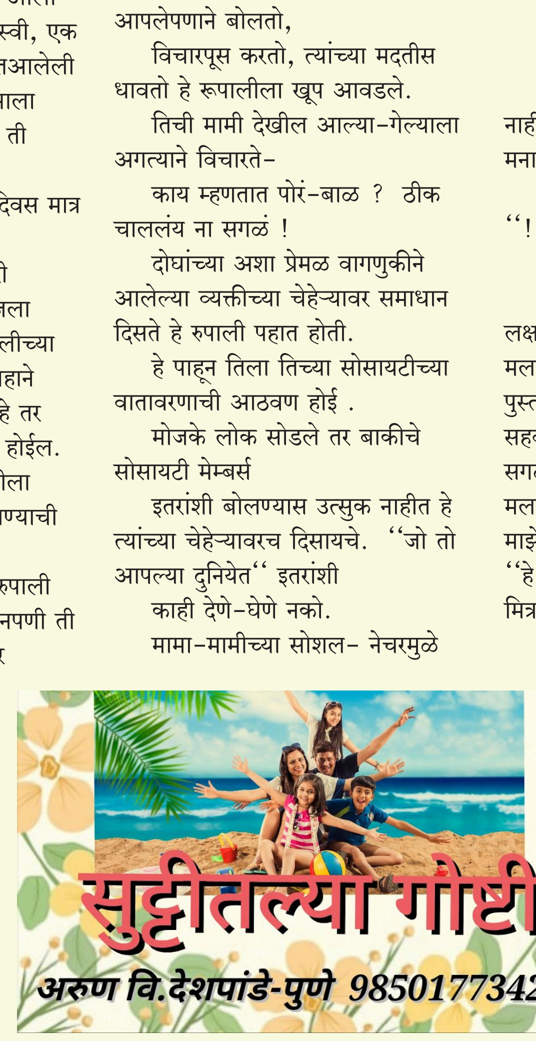

त्या छोट्या गावात

ही फॅमिली सगळ्यांना हवीहवीशी वाटणारी आहे‘‘हे रूपालीला जाणवत होते.

मामाची लाडकी लेक मनस्वी, ती देखील सर्वांची लाडकी होती. कॉलेजला शिकायला गेलेली मनस्वी पहिल्यांदा

सुट्टीत आलीय, म्हणून तिला रोज एका घरी येण्याचा

आग्रह होत होता.

मनस्वी आनंदाने एकेका घरी जातांना, सोबत रूपालीला

घेऊन जाई, मग काय ‘‘पाहुणी म्हणून रूपालीचे पण

छान स्वागत होई.

प्रत्येक घराचा निरोप घेताना दोघींना काही ना काही

भेट वस्तू मिळाली.

मनस्वी म्हणाली-

रुपाली या वस्तू भारी नाहीत, किमती नाहीत, पण या गिफ्ट देणाऱ्यांच्या भावना मनापासूनच्या आहेत,

आपण या भावनांचा आदर करावा ‘‘!

रुपाली म्हणाली-

मनस्वी दीदी- तुझे शब्द अगदी लक्षात ठेवण्यासारखे आहेत. या सुट्टीत मला खूप शिकायला मिळते आहे, पुस्तकातील लेसनपेक्षा लोकांच्या सहवासात, आणि तुमच्या घरातील सगळ्यांच्या छान वागण्याने ‘‘ न सांगता मला कळाले आहे की- मी-मी, माझे-माझे करण्यापेक्षा ‘‘आपण, आपले ‘‘हे भाव वागण्यात असावेत तरच आपला मित्र-परिवार मोठा होतो.

दीदी म्हणाली-

रुपाली, तुझ्या सहजपणे वागण्याने, निर्मळ

हसतमुख स्वभावाने तुझ्यासारखी मोठ्या सिटीतली मुलगी इथल्या साध्या-सुध्या लोकांना आपलीच वाटते आहे‘‘,हे महत्वाचे आहे.

तू इथे आल्याचा, आमच्यासोबत राहिल्याचा मला खूप

आनंद झालाय.

रुपाली म्हणाली- दीदी याचे क्रेडिट माझ्या आई-बाबांना माझ्या बिग- ब्रोला जितके आहे, तितकेच ते तुझ्या फॅमिलीचे देखील आहे, तुझे बाबा- माझ्या आईचे मोठे भाऊ त्यांचेकडून आई छान शिकली, आता तुझ्याकडून मी अजून छान शिकणार आहे. मनस्वी दीदी म्हणाली- बघता बघता सुट्टीचे दिवस संपत आले, आता परत जायचे रोजच्या सिटी रुटीन मध्ये.

रुपाली म्हणाली-

या सुट्टीतले दिवस मी कधीच विसरणार नाही.

याबद्दल तुला खुप खुप थँक्स.

***

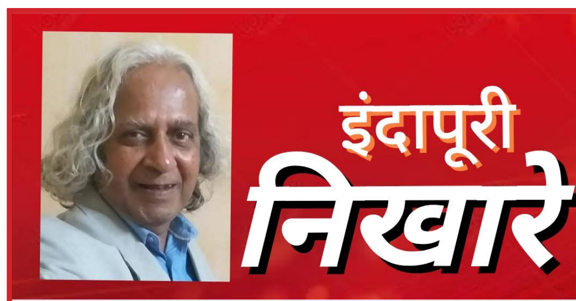

घटस्फोट....

ज्योतिर्मय साहित्य

दुपारचे ४/४.३० वाजलेले....
नुकताच चहा घेऊन,
काहीतरी वाचत बसलेलो कोणीतरी
नुकतेच येऊन गेलेले..... दार उघडेच होते...
दार कोणी बंद करायचे हे शीतयुद्ध
आमच्या दोघांमध्ये
न बोलता सुरू झालेले...
खूप खूप वर्षांपूर्वी...
दार कोणी बंद करायचे
या वरून भांडण होत असे, आणि ते विकोपाला नेण्याचे तंत्र आम्हा दोघांना अवगत झाले होते...
आम्ही दोघेही अगदी घटस्फोटापर्यंत जात असू...
आता वर्षातून कधीतरी...
त्यात पूर्वीसारखी मजा नाही हो...
ती म्हणते घेऊन टाका, पण मी येथेच रहाणार...
तुम्ही जा, जायचे तिकडे... घटस्फोट या शब्दाचा काही धाकच नाही, पार त्याचे अवमूल्यन करून टाकले... कधी कधी उगीच कौतुकाने म्हणतात...
बाकी तुमचा संसार मस्तच...
दोघांनाही त्याचे श्रेय...अगदी प्रचंड कौतुकाने...
आणि लगेचच प्रश्न
पण हे जमलं कसं काय?
आम्ही दोघेही सांगतो, घटस्फोटामुळे...
तर थोडक्यात दार उघडेच होते...
एक तरुणी अनोळखी
आत आली....
माझ्याकडे पाहत म्हणाली
आपण इंदापूरकर ना?
बाहेर नाव वाचून पण तिने विचारले...
मी म्हणालो हो...
ती म्हणाली नाही, तुम्ही नाही...
असे म्हणून निघाली...
मी बायकोला हाक मारली... काय काम होते?
नाही, माझ्या बाबांचे मित्र होते...
पण ते तुम्ही नाही... इंजिनीयर होते ते...
माझ्या काकांचे मित्र असतील
ते इंजिनीयर आहेत...
फोन लावतो त्यांना... नको नको सर...
माझे बाबा गेले, आई, लहान भाऊ सगळे गेले...
प्रसन्न दिसत असणारा चेहरा
आतील दुःख...
उफाळून बाहेर येण्यासाठी,पण...
चहा पिता पिता ती बोलत होती...
तिचे लग्न.... ८ वर्षाची मुलगी...
ती एकटीच...
घटस्फोट... मुलगी त्याच्याकडे...
माझी नोकरी, धावपळ, घरी कोणी नाही
सगळे असूनही... नोकरीत माझे कसेबसे...
तासभर तरी बोलली...
चेहऱ्यावरील आनंद सांगत होता...
खूप खूप वर्षांनी...
तुमच्या बरोबर मोकळेपणाने बोलावेसे वाटले...
मी कधी अशीच आले तर चालेल?
पाठमोरी जाता जाता तिने सांगितले
मी येत जाणार...
गेल्या २/३ वर्षापासून...
उध्वस्त होत असलेली अनेक कुटुंबे...
त्यापैकी हे एक अजून...
आमच्यात हक्काने सामील झाले...
कोरोना आला,गेला...
येईल, येणार नाही...
एक मात्र सतत जाणवते...
कोरोना मुळे... अगदी रक्ताची नाती पण
संपुष्टात येत आहेत...
आणि यांत्रिकीकरणाचा प्रभाव वाढत
असताना... त्याचे स्वागत करताना...
खरं तर आव्हान...
भावनिक नातेसंबंध सांभाळण्याचे...
जनावरांसारखी माणसं वागत असताना...

उत्तराखंडातील चार धाम यात्रा

ज्योतिर्मय साहित्य

जून २०१९ नंतर उद्धवलेल्या कोव्हीड वैश्विक संकटामुळे दोन वर्षे कोणते ही धार्मिक व निसर्ग पर्यटन केले नव्हते. अप्तजनांच्या वियोगाचे दुःख मनात साठवत वर्ग मित्रांसोबत १९ मे २०२२ ते २९ मे २०२२ या कालावधीत उत्तर खंड प्रदेशातील चार धाम यात्रेचे नियोजन केले. दोन वर्षाच्या विश्रांती नंतर मनात श्रीक्षेत्र केदारनाथ- बद्रीनाथ टूरसाठी उत्साह व उत्कंठा पराकोटीची होती. या टूरचे नियोजन संघटक मित्रवर्य डॉ. आबा देशपांडे याच्या सूनबाई चि. सौ.शिखा म्हणजे अप्रतिम टूर आरेंजर ! उत्कृष्ठ पध्दतीने टुरचे आयोजनात तिचा हातखंडाच. त्या प्रमाणे १९ मे रोजी पहाटे पुण्याहून विमानाने डावरे, पद्मवार, होनाळीकर, गुळवेलकर, विलास पाटील, मी श्याम कुलकर्णी (सर्व श्री व सौ.), आबा, दोशी, शेजवळ, डॉ.मरवाळे व त्यांचे व्याही श्री. हणमंतराव मुळे या १६ जणांचा ग्रुप दिल्ली विमान तळावर उतरलो होतो.

तेथे श्री.पांडे वहान चालक यांची १७ सीटर ट्रॅव्हलर आमची वाट पहात थांबली होती. त्या गाडीने संपूर्ण प्रवासाचे नियोजन होते. दिल्ली ते हरिद्वार हा प्रवास केला. हरिद्वारला गंगामातेची सायंकाळ ची गंगामातेची आरती पाहून लॉजवर मुक्काम केला. सकाळी स्नान चहा- नाष्टा करुन डेहराडून, श्रीनगर मार्गे बरकोट व नंतर यमुनोत्री धामकडे आगेकूच केली. हिमालयातील एका बाजूला उंच उंच पहाड तर दुसऱ्या बाजूला खोल खोल खाई. वाटेत गंगनानी धारा एक वाटर फॉल पाहून सायंकाळी नगर पालीका असलेले छोटे शहर व डोंगराच्या कुशीत असलेलं बरकोट येथे लॉज वर मुक्काम केला. व पहाटेच हनूमानचट्टी मार्गे राणाचट्टी गेलो वाटेत २/३ ठिकाणी भू स्खलन झालेले पहायला मिळाले. वहानाची संख्या व कोसळलेले कडे त्यामुळे अडथळ्याची शर्यत पार करत जानकीचट्टी ला पोहचलो. येथून ६ कि.मी. अंतर पायी / घोडेस्वारी / पिट्टू /पालखी याच्या पैकी एक पर्याय निवडावा लागतो. यमूनोत्री दुर्गम रस्ता एका बाजूला

पोखरलेला डोंगर तर दूसरी कडे खोल दरी चढाई चा मार्ग पार करत जावे लागते. वाटेत दर्शन करुन जाणाऱ्या व परतणाऱ्या घोडे, पिलखी व पिट्टू अडथळे पार करत मार्गक्रमण करावे लागते ! यमुना म्हणजे हिमलयातून उगम पावून हस्तिनापूर / दिल्ली, मथूरा, वृंदावन मार्गे प्रयागराजला गंगामातेचा पवित्र संगम आहे. परवाच झालेले कुंभमेळा याची विश्व विक्रमी नोंद झालेली आहे! मथुरा - वृंदावनचे धर्मिक महत्व भगवान श्रीकृष्णा च्या बाललीले मुळे महत्व निर्माण झालेले आहे !

यमुना मातेच्या मंदिर समुद्र सपाटी पासून १०,००० फूट उंचीवर असल्याने थंड वातावरण व केंव्हाही निसर्गात होणारा हवामान बदल असतो ! यमुना मातेच दर्शन घेण्या पुर्वी गरम पाण्याच्या सुर्य कुंडात स्नान करुन मंदिर प्रवेश करतात. सर्वत्र बर्फाचे थंड पाणी पण मंदिरा जवळ मात्र उष्ण पाण्याचे कुंड एक रहस्यमय पवित्र स्थळ ! तांदूळ व बटाटे गरम पाण्याच्या उष्णतेवर शिजवून त्याचा नैवद्य यमुना मातेला दाखवतात. व नंतर प्रसाद म्हणून घेतात. क्षणा क्षणाला बदलणारे हवामान तेथे असते. त्यामुळे प्रवासात उबदार कपडे, रेनकोट, ट्रेकींग चे शूज

बाळगावे लागतात. सकाळी थंड हवा दुपारी कडक उन तर सायंकाळी पावसाळी वातावरण असल्याने यमूनोत्री मातेच दर्शन करुन तात्काळ परतीच्या प्रवासाला जावे लागते. त्याप्रमाणे मंदिर प्रशासना कडून ध्वनीक्षेपका द्वारे यात्रेकरुना वारंवार सावधानते च्या सूचना देण्यात येतात! त्या नुसार तात्काळ परतीचा मार्ग अवलंबवा लागतो! जानकीचट्टीहून बरकोडला रात्री मुक्काम केला. यमुनेच्या तीरा काठी वसलेलं बरकोट शहर आहे.

आमची मुक्कामाचे स्थळ कांही अंतरावर होते. स्वच्छ थंड पण अवखळ गतीने वाहणारी यमुना नदी फारच मनमोहक दृष्य मन व नयन सुखावणारे होते. सर्वांनी यमुनेच्या प्रवाहात मुक्त आनंद घेतला. व डॉ. विलास पाटील यांची शिलाजित औषधाची जाहिरात करणारी सुंदर व अकर्षक छत्री घेऊन सर्वच मित्रांनी फोटो काढले! बरकोट भागातच तिलारी शहीद स्मारक ऐतिहासिक पण दुःखद स्मृती जागृत करणारे स्थळ आहे. रक्तरंजित इतिहासाच्या स्मरण स्मारकाद्वारे भावी पिढीसाठी जपवणूक केलेल्या आहेत. स्वातंत्र्या पुर्वी येथे राजेशाही राजवट होती. राजाच्या जाचक राजवटीच्या विरोधात जनप्रक्षोप झाला. त्यामुळे ३० मे१९३० रोजी एकत्र जमलेल्या आंदोलका जमावावर जाचक राजवटी तर्फे गोळीबार करण्यात आला. त्यात शेकडो जमावा ची हत्या झाली होती. जे गोळीबारातून निसटले त्यांना कारावास भोगावा लागला. त्या ऐतिहासिक वेदनेचे एक स्मारक उभारलेले आहे... त्यामुळे ३० मे हा ''शहीद दिन'' पाळण्यात येतो. नंतर आम्ही गंगोत्री धाम च्या दर्शनाला निघालो होतो.

पुढील मूक्कामा चे स्थळ उत्तरकाशी हे पर्वतीय रांगेतील जिल्ह्याचे ठिकाण आहे. बर्याच तपस्वीचे साधना स्थळ म्हणून म्हणून प्रसिध्द आहे. भागिरथी नदीच्या कठावर वसलेलं आहे. संत कवीराज प.पू.श्री.दासगणू महाराजां च्या परंपरेतील तपस्वी स्व.श्री.वरदानंद तथा अनंत महाराज आठवले व तपस्वनी गार्गीताई यांनी आपला अंतिम कालावधीत तपसाधना करत उत्तरकाशी येथे समाधी घेतली आहे. श्री विश्वनाथ चे हेमाडपंथी मंदिर हे पुरातन स्थापत्य कलेचे साक्षीदारच आहे ! येथून गंगोत्री धामचे अंतर ९९ कि.मी.आहे. उत्तरकाशी हून गंगोत्री धाम हे समुद्र सपाटी पासून १०२००फुट उंचीवर वसलेलं चार धाम पैकी पवित्र धाम. गंगामाते चे उगमस्थान आहे. सुंदर मंदीरात भगीरथ राजा, शिवपार्वती व गंगामातेची मुर्तीचे दर्शन होते. तसेच श्री.शंकर महादेवा चे पुजन हे येथे होते. सुरुवाती ला गंगेला भागिरथी नांवाने संबोधले जाते देव प्रयाग येथे अलकनंदा व भागिरथी च्या संगमा नंतर ''गंगा'' हे नांव घेतल्या जाते. गंगा मातेचं ऐतिहासिक व धार्मिक महत्व हैआहे. त्यामुळे प्रत्येक व्यक्ती घरी गंगाजल हे पूजन करण्यात येते. नुकताच प्रयाग येथे संपन्न झालेला कुंभमेळा व त्यात सहभागी हेकोट्यावधी हजेरी लावलेले साधू, संत, महंत, नागा साधू व सामान्य देशवासिय व त्यात परदेशी नागरिकांचा समावेश होता. गंगेकाठी असलेले व बारा ज्योतिर्लींगा पैकी एक वाराणसी येथील श्री विश्वेश्वर मंदिरा मुळे महत्व आहे! गंगा माता म्हणजे भारतियां ची जीवन दायनी आहे !

(पुर्वार्ध)

संत ज्ञानेश्वर ब्राह्मण सभेत वृक्ष लागवडीचा संकल्प

ज्योतिर्मय साहित्य

पुणे - निसर्गाचा समतोल साधण्यासह पर्यावरण वृद्धीसाठी ''एक कुटुंब एक झाड'' अशा स्वरुपाचा संकल्प श्री संत ज्ञानेश्वर ब्राह्मण सभेच्या मासिक मेळाव्यात करण्यात आला. पिंपळे सौदागर येथील स्व. बाळासाहेब कुंजीर क्रिडांगणाच्या परिसरात शनिवार दि. १४ रोजी आयोजित करण्यात आलेल्या सभेच्या मासिक मेळाव्यात सदर वृक्ष लागवडीचा निर्णय घेण्यात आला. ब्राह्मण सभेचे अध्यक्ष विलास जोशी यांच्या मार्गदर्शनाखाली झालेल्या या कार्यक्रमाचा प्रारंभ ज्येष्ठ नागरिक ॲड. चंद्रशेखर शिराळकर आणि चंद्रकांत कोठेकर यांच्या हस्ते दिपप्रज्वलन आणि ज्ञानेश्वर माऊलींच्या प्रतिमा पुजनाने करण्यात आला. त्यानंतर श्री गणेश चतुर्थीचे औचित्य लक्षात घेऊन अनघा वडनेरकर आणि विजया तारे यांनी गणेशस्तवन सादर केले. प्रकाश मोदी, अनिल कुलकर्णी, भारती न्यायाधीश, सुरेखा कुलकर्णी, शशांक खांडेकर यांनी भाव, भक्तीपर गाणी गायली. तत्पूर्वी ब्राह्मण सभेतील सदस्यांचे मृत नातेवाईक आणि गुजरातमध्ये नुकत्याच झालेल्या विमान अपघातातील दिवंगत प्रवाशांना श्रध्दांजली अर्पण करण्यात आली. कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी संतोष वर्तक, रमेश भट, स्नेहा चिंचवडकर, अनुराधा निलेगावकर, राजेंद्र कुलकर्णी आदींनी परिश्रम घेतले.

मृत्यू एकदाच येतो - अशफाक उल्ला खान

ज्योतिर्मय साहित्य

अशफाक उल्ला खान हे भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याचे तेजस्वी व्यक्तिमत्व होतं. त्यांच्या बलिदानाने, त्यागाने आणि धैर्याने स्वातंत्र्य क्रांतीच्या लढ्याला नवा प्रेरणास्त्रोत मिळाला. त्यांनी काकोरी कटाच्या माध्यमातून संपूर्ण भारताला दाखवून दिले की देशासाठी धर्म, जात, भाषा यापेक्षाही महत्वाचे काय असेल, तर ती देशभक्ती. लेखक आणि विशेषतः उर्दू भाषेचे कवी असलेल्या अशफाक खान यांनी असे म्हंटले आहे कि,.... अरे माझ्या मातृभूमी, मी फक्त तुझी सेवा करण्यासाठी जगतो.मला जन्मठेपेची शिक्षा झाली असो, किंवा मृत्यूदंडाची शिक्षा झाली असो, मी माझ्या हातांनीही तुझे गौरव गाईन. मृत्यू एकदाच येतो, त्याची भीती का बाळगायची? अशफाक हे जातीने पठाण मुसलमान शाहजहानपूरला रहात असत. गर्भश्रीमंत अमीराच्या घराण्यात त्यांचा जन्म झालेला होता. पंडित रामप्रसाद बिस्मिल यांचे ते भक्त क्रांतीकार्यात शिष्य होते. काकोरी कांड या नावाने प्रसिद्ध असलेल्या घटनेमध्ये ते प्रमुख सुत्रधार होते. काकोरी प्रकरणात भाग घेण्याच्या वेळी ते विद्यार्थी जीवनच व्यतीत करीत होते. त्यांच्यावर काकोरी रेल्वे दरोडा प्रकरणी ब्रिटीश शासनाचे वॉरंट निघाल्यावर ते काही दिवस गुप्त राहिले. या अज्ञातवासात

पासपोर्ट मिळवून ते अफगाणिस्तानांत जाण्याच्या खटपटीत होते. पण भारताला जडलेल्या विश्वासघाताच्या रोगाने त्यांची शिकार साधली व दिल्लीच्या एका उपाहारागृहात पोलिसांनी त्यांना पकडले. १९ डिवेंबर १९२७ रोजी फैजाबाद तुरूंगात त्यांना फाशी देण्यात आली. त्यावेळी त्यांचे वय २७ वर्षाचे होते. मृत्यूच्या सांवलीत वधस्तंभाच्या परिसरात ते पुढील कविता गुणगुणत होते.

''तंग आकर हम भी उन के जुल्म से बेदादसे ।

चल दिए सूए अदम जिंदाने फैजाबाद से ।।

अशफाक उल्ला खान आणि पंडीत

रामप्रसाद बिस्मिल यांची मैत्री ही स्वतंत्र भारताच्या धर्मनिरपेक्षतेचं प्रतीक ठरली. अटक झाल्यानंतरही अशफाक यांनी कोणत्याही सहका-याविरुध्द कबुली दिली नाही. त्याचा आत्मसन्मान आणि निष्ठा अद्वितीय होती. उत्कृष्ट कवी असलेल्या अशफाक यांनी तुरूंगात असताना देशभक्तीपर कविता लिहिल्या. काकोरी रेल्वे लूट घटनेने ही केवळ आर्थिक लूट नसून ती एक प्रतिकात्मक क्रांती आहे हे दाखवून देत भारतांमध्ये तरूण देशासाठी प्राण देण्यास तयार आहेत ही बाब लोकांमध्ये देशभक्ती वाढवणारी ठरली. या घटनेमुळे तरुणांमध्ये क्रांतीची भावना उफाळून आली. काकोरी कट ही घटना केवळ एक रेल्वे लूट नव्हती, ती होती स्वातंत्र्याच्या मूल्यांची जळती मशाल. ही घटना भारतीय क्रांतीकारकांच्या धाडसाची, त्यागाची आपण बलीदानाची कहाणी होती. आजही काकोरी रेल्वे लूटीच्या त्या घटनेने भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीच्या इतिहासात अजरामर स्थान मिळवलं आहे. या घटनेसाठी ज्या चार जणांना फाशी देण्यात आले ते म्हणजे अशफाक उल्ला खान, पंडीत रामप्रसाद बिस्मिल, राजेंद्रनाथ लाहिडी आणि ठाकूर रोशनसिंह.

अशफाक उल्ला खान यांचा जन्म उत्तर प्रदेशमधील शहीदगढ शाहजहानपूर येथे २२ ऑक्टोबर १९०० रोजी झाला. त्यांच्या वडिलांचे नांव मोहम्मदशफीक उल्ला खान तर आईचे नाव मजदूरुन्निशॉ बेगम. एकीकडे वडिलांच्या खानदानात एकहीजण पदवीधर होईपर्यंतचे शिक्षण प्राप्त करू शकला नाही आणि दुसरीकडे त्यांच्या आजोळी सर्व उच्चशिक्षीत होते. त्यातील काहीतर डेप्युटी कलेक्टर व सबज्युडिशियल मॅजिस्ट्रेट पदावरही काम करत होते. **(क्रमशः)**

शिक्षणात वेगवेगळे प्रयोग करणं गरजेचं?

ज्योतिर्मय साहित्य

शिक्षण ही गोष्ट सर्वांसाठी उपयोगाचं आहे. जर शिक्षण नसेल यर त्या व्यक्तीची अवस्था ही एखाद्या प्राण्यागत असते. प्राण्यांना बोलता येतं. चालता येतं. काबाडकष्टाची कामं करता येतात. सांगकाम्या प्रकाराची स्थिती त्यांची होवून जाते. अन् एवढं सगळं करुन देखील पळसाला पानं तीनच असल्यागत त्यांची अवस्था होवून बसते. माणूस नावाचा हा प्राणी इतर प्राण्यांवरच अत्याचार करीत असतात. त्यांना गुलामासारखं वागवत असतात. त्यांच्याकडून कष्टाची कामं करुन घेतात. बदल्यात साधं पोटभर अन्नही मिळत नाहीत. परंतु तरीही ते कामाच्या बाबतीत इमानदार असतात. कारण त्यांना शिक्षण नसल्यानं ते गुलाम असतात. ते आपल्यावर होणाऱ्या अत्याचारावर दादही मागू शकत नाहीत. ती दाद त्यांना मागण्याची उजागिरीही नसते. ते गुलाम असल्यानं माणूसं त्यांना मारतही असतात. परंतु त्यावर ते प्राणी त्यांना कमालीची ताकद असूनही ते माणूस नावाच्या प्राण्याला क्षतीही पोहचवू शकत नाही.

माणसाच्याही जीवनात असंच आहे. जो व्यक्ती शिकत नाही. त्याची अवस्था ही गुलामासारखीच असते. जणू त्या प्राण्यांसारखी. त्यांना नीट निर्णय घेता येत नाही. शिकलेला वर्ग त्याचेवर सतत अत्याचारच करीत असतात. त्याच्याकडून काबाडकष्टाची कामं करवून

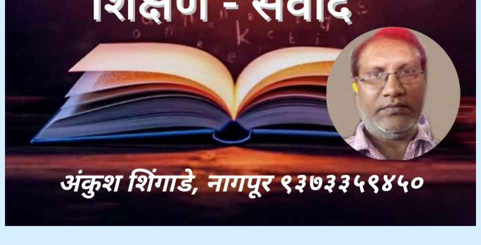

घेत असतात. बदल्यात काहीही देत नाहीत. अर्थात मोबदलाही कमी देत असतात. जास्त काम करुनही. जसा शेती करणारा वर्ग.

शेती करणारा वर्ग हा कमी शिकलेला आहे. ज्याला जास्त शिक्षण नसेल, तोही शेतीच करीत असतो. तो काबाडकष्ट करुन अन्न पिकवतो. ज्यातून आपल्याला अन्न मिळतं. परंतु ते जरी काबाडकष्ट करुन अन्न आपल्याला देत असले तरी आपल्याला त्यांच्या काबाडकष्टाची कीव येत नाही. तशी कीव जर आपल्याला आली असती तर आपण त्यांच्या मालाला भाव दिला असता. तो जरी अंगमेहनतीनं आपल्याला अन्नधान्य पुरवीत असला तरी आपल्याला त्याचं काहीही देणंघेणं नाही. आपण त्यांच्या मालाला कमी भाव देवून त्यांच्यावर जणू अत्याचारच करीत असतो आणि तोही अनाडी असल्यानं व मजबूर असल्यानं त्यावर काहीच बोलत नाही. ते अत्याचार त्याच्या लक्षात येत असतात. तरीही तो चूप बसतो. कारण त्याला ज्ञान नसतं. याऊलट त्यांचा माल विकत घेणाऱ्या शिक्षीत लोकांचं आहे. त्यांचा माल विकत घेणारा शिक्षीत वर्ग हा त्याच मालावर थोडीशी प्रक्रिया करतो व तोच माल दुगण्या भावात विकतो आणि पैसे कमवतो. त्या घटकाला असे कसे करता येते. त्याचं कारण आहे, शिक्षण. तो घटक शिकलेला असल्यानं त्याला हे सर्व करता येतात.

दोन घडीचा डाव त्याला जीवन ऐसे नाव

ज्योतिर्मय साहित्य

अहमदाबाद विमान अपघातात २६५ ठार तर कित्येक कायम स्वरूपी अपंगत्वाचे ओझे घेऊन परावलंबी जीवन जगणारे आहेत. विमानाने टेकऑफ केल्यावर अवघ्या दोन मिनिटात राखरांगोळी झाली. हे लिहिताना सुध्दा माझे हात जड झाले आहेत. अक्षरशः थरथर कापत आहेत. मन अगदी सुन्न झाले. विमान जसजसे धावपट्टीवर सरकते तेव्हा सुंदर चेहऱ्याची हवाई सुंदरी आपली काळजी घेत असते. आपले काम चोख बजावत असते. आणि आकाशात उडतोय पण एक आश्वासक हात आपल्या मदतीसाठी आहे हा विश्वास आपल्याला मिळतो. (कारण अहमदाबाद ते पुणे हा प्रवास मी जेव्हा एकटीने केला तेव्हा मनावर खूपच दडपण होते.) कालचा अपघात बघितला तेव्हा हा क्षण लक्षात आला.. पायलट हे तर आपले काम चोख बजावतात . कालचा अपघात हा मन विषण्ण करणारा होता हे मात्र खरे. कुणी आपले आप्तस्वकीय गमावले. कुणी आईवडील गमावले कुणी सहकारी गमावले

प्रिय पत्नीची ओळख होण्याआधीच तिला काळाने हिरावून नेले. मुख्य वैमानिक कॅप्टन सुमित सभरवाल यांना तर सेवानिवृत्ती घेऊन वडीलांची सेवा करायची होती. बि,जे मेडीकल चे जेवणाच्या मेसमध्ये विमान घुसलं ताटातला शेवटचा घास पण आपला नाही. ? मोदीबरोबर असणारा मुख्यमंत्री पदाचा चेहरा व भावी पंतप्रधान पदाच्या पंगतीत नाव असलेले माजी मुख्यमंत्री स्व, विजय रूपाणी. कुणाबद्दल काय काय व्यक्त होऊ. किती डॉक्टरांच्या कुटूंबातील कुंकू पुसलं गेलं असेल. आपला मुलगा डॉक्टर होईल या आशेने कर्जबाजारी आईवडिलांच्या वेदनांना कसा आवर घालायचा ? किती स्वप्न आशा धुळीस मिळाल्या. किती आणि कुणासाठी हळहळ करणार ! सर्वच अनपेक्षित... मनाला अत्यंतिक वेदना देणारा क्षण... आजूबाजूच्या परिसरात लोकांच्या मनातील भिती झाडावर वास्तव्य करणारे पशुपक्षी सगळे सगळे पोरके झाले.! जग सुंदर आहे आयुष्य त्याहून सुंदर आहे, म्हणून म्हणते जगा, प्रेमाने आपल्या जवळ जे जे काही आहे ते ते गरजवंतांना द्या. मनापासून हृदयस्थ एकमेकांची काळजी घेत जगा, पण हे होईल का हो ! कुरघोडी, मोठेपण, संचय, हव्यास लोभ, एकमेकांविषयी विनाकारण असलेली कटू भावना हे सर्व विसर्जित करून मृत्यू अटळ आहे हे मान्य करा ! खोटा अहंकार दंभाचार सोडून द्या!

सगळं क्षणभंगुर आहे.
एक दिवस असाही आहे.
दोन घडीचा डाव त्याला जीवन ऐसे नाव
सर्व मृतात्म्यास भावपूर्ण श्रद्धांजली

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे-४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे.
या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559